Μακεδονικά

Τόμ. 18, Αρ. 1 (1978)

Νικόλαος Κοριτζάς ο εκδότης και βιογράφος του
Αθανάσιου Χριστόπουλου

Νέστωρ Καμαριανός

doi: [10.12681/makedonika.493](https://doi.org/10.12681/makedonika.493)

Copyright © 2014, Νέστωρ Καμαριανός

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καμαριανός Ν. (1978). Νικόλαος Κοριτζάς ο εκδότης και βιογράφος του Αθανάσιου Χριστόπουλου. *Μακεδονικά*, 18(1), 172-180. <https://doi.org/10.12681/makedonika.493>

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΡΙΤΖΑΣ Ο ΕΚΔΟΤΗΣ ΚΑΙ ΒΙΟΓΡΑΦΟΣ ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Ο Νικόλαος Καζακλής Κοριτζάς είναι ένας από τους Έλληνες διανοούμενους που έζησε στα μέσα του περασμένου αιώνα στα Πριγκιπάτα και φρόντισε να εκδώσει τα έργα του Άθανασίου Χριστόπουλου: «Πολιτικά παράλληλα» Παρίσι (1833), «Λυρικά» (Παρίσι 1833) και «Έλληνικά άρχαιολογήματα» (Αθήνα 1853), που περιέχουν τα κατάλοιπα του ποιητή¹. Στο τρίτο έργο ο Κοριτζάς δημοσιεύει, σάν εισαγωγή, μιá έκτενη βιογραφία του «Νέου Άνακρέοντα», όπου βρίσκομε πολλές πολύτιμες λεπτομέρειες που σύναξε κατά τις συνομιλίες που είχε με τόν αγαπητό του φίλο. Ο Κοριτζάς δέν τήν υπογράφει, αλλά, όπως εξάγεται από διάφορα τεκμήρια, είναι αυτός ο ίδιος ο συγγραφέας.

Με τις εκδόσεις και τη βιογραφία που δημοσίευσε ο Κοριτζάς ασχολούμαστε έν έκτάσει σέ μιá μονογραφία που γράψαμε για τó Μακεδόνα ποιητή, και ή οποία ελπίζουμε νά δημοσιευθεί σύντομα. Σέ τούτη τη μελέτη μας ó αναγνώστης θά βρεί μόνον μερικά σκόρπια στοιχεία για τόν Κοριτζά, που είναι άγνωστα στους Έλληνες έρευνητές.

Ο Κοριτζάς δέν ήταν ένας φημισμένος διανοούμενος στην εποχή του, αλλά έπειδή συνέδεσε τó όνομά του με τó όνομα του «Νέου Άνακρέοντα», θά έπρεπε νά γνωρίζουμε μερικά στοιχεία για τη ζωή και τη δράση του.

Ο ίστορικός της νεοελληνικής λογοτεχνίας Γεώργιος Βαλέτας γράφει για τó θαυμαστή και ένθουσιώδη έκδότη του Χριστόπουλου ότι «δέν κατέχουμε βιογραφικά στοιχεία» και προσθέτει μάλιστα ότι «δέν ήταν λόγιος»². Έπειδή μās άπασχόλησε ιδιαίτερα ó Μακεδόνας ποιητής συλλέξαμε μ' αυ-

1. Ο Κοριτζάς δέν είχε τα οικονομικά μέσα νά τυπώσει αυτό τó βιβλίό. Εύτυχως κατόρθωσε νά βρεί ένα φιλόκαλο και φιλόμουσο πατριώτη, τόν Ήπειρώτη Τριαντάφυλλο Μπάρτα, που έκαμε όλες τις δαπάνες, όπως δείχνει και ή μνεία στόν τίτλο του βιβλίου, γι' αυτό άπορούμε πώς ó Βαλέτας μās πληροφορεί ότι τó βιβλίό βγήκε στά 1853 «μέ δαπάνη» του Κοριτζά, βλ. Γ. Βαλέτας, Άθανάσιος Χριστόπουλος, Άπαντα, Άθήνα 1969, σ. 600.

Δέν ξέρουμε αν ó ποιητής προτού πεθάνει έδωσε στόν Κοριτζά τα χειρόγραφα του νά τα δημοσιεύσει, ή αν ó γιός του ποιητή, ó Θεμιστοκλής, μετά τó θάνατο του πατέρα του, τά έθηκε στη διάθεση του οικογενειακού τους φίλου Κοριτζά. Τό ευχάριστο είναι ότι ó Κοριτζάς κατόρθωσε νά τα δημοσιεύσει και νά τα γλιτώσει από άφανισμό.

2. Γ. Βαλέτας, έ.ά.

τὴν τὴν εὐκαιρία καὶ μερικά σκόρπια στοιχεῖα γιὰ τὸν Ν. Κοριτζᾶ, ποὺ συνετέλεσε πολὺ στὴ διάδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Χριστόπουλου.

Στὰ 1814 βρίσκουμε τὸ Νικόλαο Καζακλῆ Κοριτζᾶ ὡς μαθητὴ στὴν Ἑγεμονικὴ σχολὴ τοῦ Ἰασιού¹. Ἀφοῦ τὴν τελείωσε, ἔφυγε στὸ Παρίσι γιὰ νὰ συμπληρώσει τίς σπουδές του. Στὴν πρωτεύουσα ὁμοῦς τῆς Γαλλίας, φαίνεται, δὲν ἦταν καλὰ τὰ οἰκονομικά του, καί, γιὰ νὰ κατορθώσει νὰ τελειώσει τίς σπουδές του, προσπάθησε νὰ κερδίσει μερικά χρήματα μεταφράζοντας στὴ νεοελληνικὴ ἓνα ἔργο τοῦ φημισμένου Γάλλου μαθηματικοῦ Sylvestre-François Lacroix, τὸ ὁποῖο μεταχειρίζονταν στὶς παραδόσεις τοὺς οἱ καθηγητὲς τῶν Ἑγεμονικῶν Ἀκαδημιῶν τῶν Πριγκιπάτων².

Τὴν 1η Ἰουλίου 1819 ὁ Ν. Κοριτζᾶς στέλνει ἀπὸ τὸ Παρίσι στὸ ἑλληνικὸ περιοδικὸ τῆς Βιέννης «Λόγιος Ἑρμῆς» μιὰ ἀγγελία, στὴν ὁποία, ἀφοῦ παρουσιάζει μὲ λίγα λόγια τὸ ἔργο τοῦ Γάλλου συγγραφέα, προσθέτει: «Ταύτην τὴν πραγματείαν τοῦ ρηθέντος σοφοῦ ἰδὼν, ἐνόμισα καλὸν καὶ ὠφέλιμον νὰ τὴν μεταφράσω εἰς τὴν ὁμιλουμένην ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διὰ νὰ ἰδοῦν ὅσοι τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα μετέρχονται καὶ ἐπιθυμοῦν τὴν πρόοδον τῶν μαθητῶν, ποίους τρόπους καὶ μέσα οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης διδάσκαλοι μεταχειριζόμενοι, ἐκτείνουν τὰ φῶτα καὶ διεγείρουν τῶν νέων τὴν ἔφεσιν πρὸς αὐτά».

Ὁ Κοριτζᾶς καλεῖ τοὺς συμπατριῶτες του ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ διασπορά, «ὅσοι ἀπὸ φιλομάθεια κινούμενοι καὶ εἰς τὴν νεολαίαν χαριζόμενοι θέλουν τὴν μεταφράσιν τοῦ βιβλίου», «νὰ καταγραφθοῦν, ὡς συνήθως, πρὸς εἶδῃσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σωμάτων, ὅσα εἶναι χρεῖα νὰ τυπωθοῦν»³. Τὸ βιβλίον θὰ περιέχει 420 περίπου σελίδες σὲ 8ο σχῆμα καὶ θὰ στοιχίζει 12 γρόσια στὴν Ἑλλάδα καὶ 10 φράγκα στὰ ἄλλα μέρη. Μὲ τίς ἐγγραφές τῶν συνδρομητῶν σὲ διάφορες πόλεις ὁ Κοριτζᾶς ἐπιφόρτισε γνωστὰ πρόσωπα καὶ δασκάλους καὶ ἀξίζει νὰ σημειώσουμε τὰ ὀνόματά τους: Στὴν Κωνσταντινούπολιν εἶναι ὁ γνωστὸς Φιλικὸς Παναγιώτης Σέκερης, στὴ Σμύρνη ὁ ἑλλογιμώτατος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, στὴ Θεσσαλονίκη ὁ ἐντιμώτατος Νικόλαος Ξατές, στὶς Κυδωνίες ὁ ἑλλογιμώτατος Κωνσταντῖνος Τόμπρας, στὸ Βουκουρέστι ὁ ἄρχων στόλνικος διδάσκαλος τῆς ἡγεμονικῆς σχολῆς Κωνσταντῖνος Νικολάου καὶ ὁ ἑλλογιμώτατος Κωνσταντῖνος Κλωνάρης⁴,

1. «Λόγιος Ἑρμῆς», 1814, σ. 88.

2. Ariadna Camariano-Cioran, Les Academies princières de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs, Thessaloniki 1974, σ. 233 καὶ 544.

3. «Λόγιος Ἑρμῆς», 1819, σ. 716

4. Ὁ Κωνσταντῖνος Κλωνάρης ἦταν δάσκαλος στὸ Βουκουρέστι στὰ 1819, δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὸ 1820. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ὁ Κωνσταντῖνος Κλωνάρης κατέφυγε στὸ Σιμπίου τῆς Τρανσυλβανίας. Τὸν βρίσκουμε νὰ μνημονεῖται στὰ κατὰστιχα τοῦ ἑμπορικοῦ οἴκου Χατζῆ Γιαννοῦση. Στὶς 8 Ὀκτωβρίου 1823 ὁ Κλωνάρης εἶχε δανείσει στὸ

στο 'Ιάσιο ο έλλογιμότατος Δημήτριος Παρρησιάδης¹ και ο διδάσκαλος της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου Γεώργιος Κλεόβουλος, στην Κραϊόβα ο διδάσκαλος σλουτζάρης Τρισντάφυλλος, στη Βιέννη οι εκδότες του «Λογίου 'Ερμής» και οι αδελφοί Καπετανάκη, στο Λιβόρνο ο έντιμότατος 'Ανδρέας Λουριώτης, στην 'Οδησσό οι έλλογιμότατοι της εκεί σχολής των Γραικών διδάσκαλοι Γ. Γεννάδιος και 'Ι. Γ. Μακρής και στο Τριέστι ο έξοχότατος της εκεί σχολής διδάσκαλος Φιλιτάς.

Φαίνεται ότι τὰ σπουδαία πρόσωπα που ανέλαβαν την έγγραφη συνδρομητών ήθελαν να έλθουν προς βοήθεια τόσον του Κοριτζά, όσον και της σπουδάζουσας νεολαίας, αλλά δυστυχώς δεν τὸ κατόρθωσαν. Τὸ βιβλίο του Κοριτζά, πολὺ πιθανόν, δὲν εἶδε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἀναφέρεται στὴ «Νεοελληνικὴ βιβλιογραφία» τοῦ Γκίνη Μέξα καὶ δὲν ὑπάρχει στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ρουμανικῆς 'Ακαδημίας πού εἶναι πλούσια σὲ νεοελληνικὲς ἐκδόσεις τοῦ 19ου αἰώνα.

Τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τοῦ Κοριτζά στὸ Παρίσι γνώριζε πολὺ καλά ὁ Νικόλαος Σάββας Πίκκολος πού ζοῦσε καὶ συναναστροφόταν τοὺς 'Ελληνες πού σπούδαζαν στὴν πρωτεύουσα τῆς Γαλλίας. Μιά διαπίστωση ἔχομε ἀπὸ τὸν 'Αθανάσιο Βογορίδη, ὁ ὁποῖος, γεμάτος χαρὰ, ἔγραφε στὸν πρῶην μητροπολίτη Οὐγγροβλαχίας 'Ιγνάτιο, πού ἐκείνη τὴν ἐποχὴ φρόντιζε, μαζὶ μὲ τὴ Ρωξάνδρα Edling, γιὰ τοὺς 'Ελληνες φοιτητὲς στὴν 'Ιταλία, ὅτι «εὐρέθη τρόπος νὰ βοηθηθῇ ὁ Κοριτζάς. Κατὰ παράκλησιν καὶ σύστασιν τοῦ Πικκόλου πρὸς τὸν 'Ιακωβάκη Ρίζον, ὁ αὐθέντης τῆς Μολδαβίας κατένευσε νὰ τὸν χορηγῇ τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα»².

'Απὸ μιὰ ἀνταπόκριση πού ἔστειλε ὁ Νικόλαος Σάββας Πίκκολος στὶς 18 Μαρτίου 1820 στὸ περιοδικὸ τῆς Βιέννης «Λόγιος 'Ερμής», τὴν ὁποία ὑπογράφει μόνον μὲ τὸ γράμμα «Σ» (=Σ<άββας>)³ μαθαίνουμε ὅτι πέτυχε,

γιὸ τοῦ Χατζῆ Γιαννοῦση, Νικολάκη, 1.500 γρόσια, τὰ ὁποῖα τοῦ ἐπιστράφησαν στὶς 29 Νοεμβρίου μαζί μὲ τὸν τόκο, βλ. 'Αρχεῖα τοῦ Κράτους, τοῦ Βουκουρεστίου, χφ 518, φ. 203 καὶ χφ. 699, φ. 113.

1. 'Ο Δημήτριος Παρρησιάδης ἦταν συμμαθητὴς τοῦ Κοριτζά στὸ 'Ιάσιο, «Λόγιος 'Ερμής», 1814, σ. 88 καὶ κατόπιν δάσκαλος στὸ Βουκουρέστι.

2. Βλ. Σπυρίδωνος Κ. Παπαγεωργίου, Τοῦ Μητροπολίτου 'Αρτης 'Ιγνατίου Α', ἀλληλογραφία, «'Επετηρὶς Φιλ. Συλλόγου Παρνασσού» ΧΙΙΙ (1917) 222. Σὲ μιὰ σημείωσή του ὁ Σπ. Παπαγεώργιος γράφει ὅτι ὁ 'Ιακωβάκης Ρίζος εἶναι «ὁ 'Ιάκ. Ρίζος Ραγκαβῆς, ὁ παρὰ τῷ ἐν Βουκουρεστίῳ 'Αλεξ. Σούτσῳ, συγγενεῖ αὐτοῦ καὶ ἡγεμόνι τῆς Βλαχίας δράσας μέχρι τοῦ 1821». 'Ο Παπαγεώργιος δὲν εἶναι καλὰ πληροφορημένος καὶ δὲν γνωρίζει ὅτι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἦταν δύο ποστέλνικοι, ὁ ἕνας ὀνομαζόμεν 'Ιακωβάκης Ρίζος Νερούλος καὶ ὁ ἄλλος 'Ιακωβάκης Ρίζος Ραγκαβῆς, ὁ πρῶτος ἦταν στὴν αὐλὴ τοῦ Μιχαήλ Σούτσου, ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας, καὶ ὁ δεῦτερος στὴν αὐλὴ τοῦ 'Αλεξάνδρου Σούτσου, ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας. 'Ο Βογορίδης ἐννοεῖ τὸ Ρίζο Νερούλο καὶ ὄχι τὸ Ρίζο Ραγκαβῆ.

3. «Λόγιος 'Ερμής», 1820, σ. 238-240. Κάποιος ἀνώνυμος κατηγόρησε τὸν ἀνώνυμο

μέσω τοῦ Ἰακωβάκη Ρίζου Νερουλοῦ νὰ δοθεῖ στὸν Κοριτζᾶ μιὰ ὑποτροφία ἀπὸ 1.500 φράγκα τὸ χρόνο ἀπὸ τὸν πατριώτη ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτσου¹. Ὁ Πίκκολος ἔστειλε στὸ «Λόγιο Ἑρμῆ» καὶ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακωβάκη Ρίζου πρὸς τοὺς σπουδάζοντας στὸ Παρίσι Ἑστιάτη καὶ Κοριτζᾶ, στὴν ὁποία ἀναγγέλλει τὴ μεγάλη χειρονομία τοῦ ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας. Τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς ἀξίζει νὰ δημοσιευθεῖ σήμερα ἀκόμη μιὰ φορά, καὶ γιὰ τὸ ἑλληνικὸ περιοδικὸ τῆς Βιέννης εἶναι σπανιότατο καὶ πολὺ δυσεύρετο, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ περιέχει ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τοὺς Ἑλλήνες φοιτητὲς ποὺ σπουδάζαν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ στὸ Παρίσι καὶ ἐπρόκειτο κατόπιν νὰ διδάξουν σ' ἑλληνικὰ σχολεῖα².

Ἰδοὺ τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς:

Κύριοι Ἑστιάτη καὶ Κοριτζᾶ.

Ὁ ὑψηλότατος Ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας κύριος Μιχαήλ Σούτζος, ἀνὴρ τῷ ὄντι φιλογενής, θεωρεῖ τὴν ἡγεμονίαν του ὄργανον ὠφελείας τῶν φιλάτων ὁμογενῶν, καὶ ποθεῖ μάλιστα νὰ βοηθῇ ἐκείνους, ὅσοι δύνανται νὰ πολλαπλασιάσουν ἔπειτα τὰ φῶτα τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα. Κελευσθεὶς ἐγὼ νὰ ἐρευνῶ, εἴ τινες ἐνδεεῖς σπουδάζουσιν εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, καὶ πληροφορηθεὶς ἀπὸ τὸν ἐλλόγιμον κύριον Ν. Σ. Πίκκολον ὅτι ὑμεῖς σπουδάζετε εἰς Παρισίους, διὰ χρηματικὴν δὲ ἐνδειαν κινδυνεύετε νὰ διακόψετε τὴν συνέχειαν τῆς σπουδῆς σας, ἀνέφερα περὶ ὑμῶν εἰς τὸν Ἡγεμόνα, ὅστις τιμῶν

(=Πίκκολο) γιὰ κολακεία καὶ ὑπερβολικοὺς ἐπαίνους ὅταν ἀνήγγειλε τὴ γενναία χειρονομία τοῦ ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Μ. Σούτσου, βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Ἀγαθαὶ πράξεις Ἑλλήνων, «Λόγιος Ἑρμῆς», 1820, σ. 502 κ.έ. Ὁ Πίκκολος ἀπαντᾷ στὶς 28 Σεπτεμβρίου στὰ γραφόμενα τοῦ ἐπικριτοῦ του καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει ὅτι δὲν ἔχει δίκαιο, μάλιστα ἀναδημοσιεύει καὶ ἓνα μέρος τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ρίζου Νερουλοῦ πρὸς τοὺς Κοριτζᾶ καὶ Ἑστιάτη. Στὴν πλούσια βιβλιογραφία τοῦ Ν. Πίκκολου ποὺ δημοσίευσε ἡ Τ. Ε. K i r l o v a, Dr. Nicolas S. Piccolos. Etudes et documents inédits publiés à l' occasion du centenaire de sa mort (1865-1965), Sofia 1968, σ. 473-492 (τὸ βιβλίον περιέχει μελέτες στὴ βουλγαρικὴ μὲ περιλήψεις στὴ γαλλικὴ), θὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ δύο ἀνώνυμες συνεργασίες τοῦ φιλόλογου Πίκκολου, ποὺ ἔστειλε ἀπὸ τὸ Παρίσι στὸ «Λόγιο Ἑρμῆ» καὶ τίς ὑπέγραψε μόνον μὲ τὸ ἀρχικὸ γράμμα: Σ.(ἄββας).

1. Ὁ ἡγεμόνας Μιχαήλ Σούτσος ἦταν ἓνας μεγάλος πατριώτης καὶ προτίμησε νὰ θυσιάσει τὸ πᾶν, νὰ χάσει θρόνον καὶ περιουσία, νὰ γίνῃ μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ νὰ πολεμήσῃ πλὴν στοὺς Φιλικούς γιὰ τὴ λευτεριά καὶ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς πατρίδας. Σχετικὰ μὲ τὴν πατριωτικὴ του δράση βλέπε Νέστορα Καμαριανοῦ, Ἡ συμβολὴ τοῦ ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτσου στὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία, «Νέα Ἑστία», τ. 76, τευχ. 898, 1 Δεκεμβρίου 1964.

2. Ὁ Πίκκολος μᾶς πληροφορεῖ στὶς 28 Σεπτεμβρίου 1820, ὅτι ὁ «Ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας ἔστειλεν εἰς Παρισίους ἓνα νέον διὰ νὰ σπουδάσῃ τὴν ζωγραφικὴν κατὰ θεωρίαν καὶ πράξιν, μὲ διακοσίω χρυσῶν ταγίνιον», «Λόγιος Ἑρμῆς», 1820, σ. 675.

ἡμᾶς, καὶ θανατῶν τοὺς νέους τῆς Φιλοσοφίας Κλεάνθας, πέμπει πρὸς ἡμᾶς ἀνὰ χίλια πενταχόσια φράγκα βοήθειαν ἐτήσιον. Θέλετε τὴν λάβει παρὰ τοῦ φιλογενοῦς ἄρχοντος βαρόνου κυρίου Κωνσταντίνου Σακελλαρίου. Χαίρω διὰ ὑπουργῶν ἡγεμόνα εὐκρινῶς φιλογενῇ γίνομαι ὄργανον πράξεων ἐναρέτων. Χαίρω διὰ μὲ τὴν καλὴν ταύτην ἀφορμὴν λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γράψω πρὸς τοιοῦτους ὁμογενεῖς μου.

Ὁ ὁμογενὴς καὶ φίλος ὑμῶν

Ἐν Ἰασίῳ Ἰανουαρίου α΄,

1820 Ἰακωβάκης Πίζος.

Δὲν ξέρομε ἀν ὁ Κοριτζᾶς τελείωσε τὶς σπουδὲς του στὸ Παρίσι, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τὶς τελειώσει στὸ τέλος τοῦ 1822. Ὁ Ἀθανάσιος Βογορίδης σὲ γράμμα του ἀπὸ τὸ Παρίσι πρὸς τὸν πρόην μητροπολίτη Ἰγνάτιο τῆς Οὐγγροβλαχίας, ἀναφερόμενος στὴ σχολὴ τοῦ Βουκουρεστίου καὶ στὰ σχέδια τοῦ νέου διευθυντῆ Βαρδαλάχου, γράφει διὰ αὐτὸς ζήτησε ὡς δάσκαλο τὸ Στέφανο Κανέλο καὶ προσθέτει: «εἰς διάστημα δύο χρόνων ἔχομεν καὶ ἑδῶ ἐτοιμοὺς ἄλλους δύο τὸν Κοριτζᾶν καὶ ἓνα κάποιον Ἑστιώτη»¹. Ἵσως ὁ Κοριτζᾶς νὰ μὴν κατόρθωσε νὰ τελειώσει τὶς σπουδὲς του στὰ 1822, γιὰτὶ ἐν τῇ μεταξὺ εἶχε ἀρχίσει ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάσταση, ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εἶχε περάσει τὸν Προῦθο καὶ ὁ εὐεργέτης τοῦ Κοριτζᾶ, ὁ ἡγεμόνας τῆς Μολδαβίας εἶχε ἐγκαταλείψει τὸ θρόνο του φεύγοντας στὸ ἐξωτερικόν.

Ὁ φιλέλληνας Carl Iken γράφει διὰ ὁ Κοριτζᾶς καὶ ὁ Ἑστιώτης προσεκλήθησαν ὡς δάσκαλοι τῆς φιλοσοφίας στὴν Ἑγemonική Ἀκαδημία τοῦ Ἰασίου². Δὲν ἔχομε ὅμως καμιά ἄλλη ἐπιβεβαίωση καὶ νομίζουμε διὰ ὁ σοφὸς Γερμανὸς κάνει λάθος. Τόσο ὁ Κοριτζᾶς, ὅσο καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες νέοι ποὺ σπούδαζαν στὰ πανεπιστήμια τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ὅταν ἄκουσαν διὰ ἡ πατρίδα τοὺς ἐπαναστάτησε, βιάστηκαν νὰ κατέλθουν στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ πολεμήσουν στὸ πλευρὸ τῶν συμπατριωτῶν τοὺς γιὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδας τοὺς.

Ὁ Κοριτζᾶς ἀποφάσισε νὰ κατέβει στὴν Ἑλλάδα, καὶ ὡς εἰδικὸς στὰ φυσικὰ καὶ μαθηματικὰ, νὰ δώσει ὅλη τὴ βοήθειάν του, ὅπου θὰ εἶχανε ἀνάγκη οἱ συμπατριῶτες του. Ὁ δάσκαλος Ἰ. Μακρής, ποὺ ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαῖα μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, σ' ἓνα γράμμα (20 Σεπτεμβρίου 1822) πρὸς

1. Πρόκειται γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Ἑστιώτη, ποὺ δημοσίευσε μιὰ μετάφραση ἐνὸς λόγου, «Περὶ φιλοσοφίας» τοῦ Γάλλου E. Thuot, βλ. «Λόγιος Ἑρμῆς», 1820, σ. 694. Ὁ Ἑστιώτης καταγόταν ἀπὸ τὰ Τρίκαλα, σπούδασε ἱατρικὴ στὸ Παρίσι καὶ κατόπιν ἐγκαταστάθηκε στὸ Βουκουρέστι, ὅπου ἄρχισε νὰ ἐξασκεῖ τὸ ἐπάγγελμα του. Ἐγινε ἓνας ἀπὸ τοὺς ἑακουστοὺς γιατροὺς τῆς Βλαχίας, μάλιστα κατέλαβε καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιάτρου (protomedic). Πέθανε στὶς 25 Ἰανουαρίου 1840 καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Βουκουρεστίου τὸν κήδευσαν μὲ μεγάλες τιμὲς.

2. Carl Iken, Leukothea, Λειψία 1825, τ. I, σ. 269.

τὸ φίλο του Γρηγόριο Κωνσταντᾶ στὴν Ἑλλάδα τοῦ γνωστοποιεῖ ὅτι τοῦ στέλνει ἀπὸ τὸ Παρίσι μερικά βιβλία: «μὲ τὸν εἰλικρινῆ φίλον μου κύριον Νικόλαον Κοριτζᾶν, ὅστις θὰ σ' ἐγχειρίσῃ καὶ τὴν παροῦσαν μου, καὶ τὸν ὅποιον συσταίνω εἰς τὴν ἀγάπην σου». Παρακάτω ὁ Μακρὴς μᾶς δίδει τὶς πολυτίμες αὐτὲς πληροφορίες γιὰ τὸν πατριώτη Κοριτζά: «Ὁ ὁμογενὴς οὗτος εἰς τὴν ἐδῶ διατριβὴν του ἐνασχολήθη εἰς τὰ φυσικὰ καὶ μαθηματικά, καὶ ἐὰν αἱ περιστάσεις ἦσαν διαφορετικαί, ἔπρεπε νὰ εἶναι πολλὰ κοινωφελής. Κατὰ τὸ παρὸν δὲ ἐνομίσαμεν ἐδῶ ὅτι ἡμπορεῖ νὰ γείνῃ χρήσιμος, ἂν μάθῃ πῶς κατασκευάζωσι τὴν πυρίτιδα σκόνην, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεσκέφθη δύο φάμπρικας, καὶ ἂν εἶναι δυνατόν ἡμπορεῖτε νὰ κατασκευάσετε μίαν αὐτοῦ, ἢ τουλάχιστον συνδράμετέ τον διὰ νὰ διδάξῃ τὰ μαθηματικά. Μὲ τὸν αὐτὸν στέλλω δωρεὰν εἰς τὸ Γένος δύο ὄργανα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἐν λέγεται ταχέως, καὶ τὸ ἄλλο αὐθέως, τὴν χρῆσιν καὶ ὠφέλειαν αὐτῶν ἡξεύρει καὶ θὰ ἐκθέσῃ ὁ κύριος Κοριτζάς, σὺ δὲ θέλεις τὸν ὀδηγήσῃ πού πρέπει νὰ τὰ ἐγχειρίσῃ, καὶ ἐπειδὴ ταῦτα στέλλονται διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς δείγματα, θέλεις παρακινήσῃ τοὺς διοικοῦντας τὰ τοιαῦτα διὰ νὰ πολλαπλασιάσωσι τὰ τοιαῦτα ὄργανα διὰ τῆς ὀδηγίας τοῦ κυρίου Κοριτζᾶ εἰς τὰ τῆς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης στρατεύματα ὡς πολλὰ χρήσιμα καὶ οἰκονομικά»¹.

Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι ὁ Κοριτζάς, προτοῦ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὸ Παρίσι γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐτοιμάστηκε πολὺ σοβαρὰ γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ βοηθήσῃ στὸν ἐξοπλισμὸ τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν ποὺ μάχονταν ἐνάντια τῶν τυράννων. Πότε ἔφθασε ὁ Κοριτζάς στὴν Ἑλλάδα δὲν ξέρομε. Στὶς ἀρχές Ὀκτωβρίου βρισκόταν ἀκόμη στὸ Παρίσι. Ὁ ἴδιος ὁ Ι. Μακρὴς γράφει στὸ φίλο του Γρηγόριο Κωνσταντᾶ στὶς 8 Ὀκτωβρίου 1822: «ὅταν ἔλθῃ αὐτοῦ ὁ φίλος μου Νικόλαος Κοριτζάς (τὸν ὅποιον ἐσύστησα καὶ συσταίνω πάλιν εἰς τὴν ἀγάπην σου) θὰ ἔχῃς περισσοτέραν εὐκολίαν εἰς τὸ νὰ ἐξαποστέλῃς ἐπιστολάς σου»².

Ὅταν ὁ Κοριτζάς, μὲ τὴ συνδρομὴ τοῦ Ἰ. Μακρῆ³, ἔφθασε στὴν Ἑλλάδα γεμάτος ἐνθουσιασμὸ καὶ ἀποφασιστικότητα νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἑλλήνες στὸν ἥρωικὸ ἀγῶνα τους, βρῆκε μιὰ ἀνέλπιστη ἀδιαφορία γιὰ τὰ μεγαλεπήβολα του σχέδια, γιατί οἱ μεγάλοι τῆς ἐποχῆς δὲν θέλησαν νὰ συνεργαστοῦν μαζί του καὶ νὰ ἀκούσουν τὶς πατριωτικὲς του συμβουλές. Γεμάτος λύπη

1. Βλ. Βαγγέλη Σκουβαρά, Ὁ Φιλικὸς καὶ δάσκαλος Ἰωάννης Γ. Μακρὴς (Συμβολὴ στὴ βιογραφία του. Μὲ ἀνέκδοτα κείμενά του «Εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου, 1874-1960», Ἀθῆναι 1960, σ. 514.

2. Βαγγέλη Σκουβαρά, ἔ.α., σ. 515.

3. Ὁ Μακρὴς βοήθησε τὸν Κοριτζά ὅταν ἦταν στὸ Παρίσι μὲ χίλια πενήντα φράγκα, καὶ σημειώνει στὴ διαθήκη του αὐτὸ τὸ ποσὸ πού τοῦ τὸ χρεωστεῖ ὁ Νικόλαος Κοριτζάς, βλ. Δημητρίου Σερεμέτη, Ἡ διαθήκη τοῦ διδασκάλου Ἰωάννου Γ. Μακρῆ, «Ἀρμενόπουλος», Θεσσαλονίκη 1962, σ. 272.

καὶ ἀγανάκτηση ἐγκατέλειπε ἀπογοητευμένος τῇ μαχόμενη Ἑλλάδα καὶ ἀποσύρθηκε στὴν Κέρκυρα. Τὴν πληροφορία αὐτὴ μᾶς τὴ δίδει ὁ Νεόφυτος Βάμβας σ' ἓνα γράμμα τοῦ (Μάιος 1823) πρὸς τὸν Ἀδαμάντιο Κοραή. Ὁ Βάμβας γράφει: «Ἐδῶ ἐγνώρισα καὶ τὸν δυστυχῆ Κοριτζᾶν, ὅστις μὴν ὑποφέρων νὰ βλέπῃ τὴν ἀλόγיא τῶν καλῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἑλλάδος ἀνεχώρησε καὶ ὑπάγει εἰς τὴν Κέρκυραν»¹.

Στὴν Κέρκυρα ὁ Κοριτζᾶς ἔμεινε ἓνα διάστημα² καὶ κατόπιν ἀναχώρησε γιὰ τὸ Βουκουρέστι ὅπου ὑπηρέτησε ὡς ἰδιωτικὸς δάσκαλος σὲ σπίτια βογιάρων. Ὁ γνωστὸς Ρουμάνος λογοτέχνης Ἰωάννης Ghica σὲ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ, πρὸς τὸ φίλο τοῦ Βασίλη Alecsandri, μιλώντας γιὰ τοὺς ἰδιωτικούς δασκάλους τῆς χώρας, ἀναφέρει καὶ τὸν Κοριτζᾶ: «Γνώρισα τὸ σκληρὸ Κοριτζᾶ πού σκοτῶνε στὸ ξύλλο τοὺς ἐξαδέλφους μου»³.

Στὰ 1832 ὁ Κοριτζᾶς βρισκόταν στὴ Γερμανία. Ἴσως στάλθηκε στὸ Μόναχο ἀπὸ τοὺς Ρουμάνους βογιάρους Γκίκα, Βραϊλῶη, Ρωσέτη, Καντακουζηνὸ κ.λ. γιὰ νὰ παρακολουθεῖ τοὺς νεαροὺς γιούς τοὺς πού σπούδαζαν στὸ Μόναχο καὶ νὰ τοὺς προφυλάγει ἀπὸ τὶς νεωτεριστικὲς ιδέες πού κυκλοφοροῦσαν ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη καὶ οἱ ὁποῖες τρόμαζαν τοὺς συντηρητικούς Ρουμάνους βογιάρους. Στὸ Μόναχο σπούδαζαν ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ πολλοὶ Ρουμάνοι καὶ Ἕλληνες νέοι καὶ ὁ Κοριτζᾶς ἐπωφελήθηκε ἀπ' αὐτὴν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐγγράψει συνδρομητὲς στὸ βιβλίο «Πολιτικά παράλληλα» τοῦ Ἀθανασίου Χριστόπουλου πού εἶχε ἔτοιμο γιὰ ἔκδοση.

Σ' ἓνα γράμμα τοῦ πού ἔστειλε ὁ Κοριτζᾶς «ἀπὸ τὸ Μόναχον τῆς Βαβυρίας» στὸ φίλο τοῦ Μίνοβιτς, στὸ Σιμπίου, στίς 20 Αὐγούστου 1832, γράφει μεταξὺ ἄλλων: «σᾶς παρακαλῶ φροντίσετε νὰ στείλετε τὴν ἐσώκλειστον εἴδησιν εἰς τὸ Βρασοβὸ πρὸς κανέναν ἐκεῖ φίλον σας, διὰ νὰ τὴν δαίξῃ τοῖς ὁμογενέσι, ἂν θελήσουν νὰ γραφοῦν ὡς συνδρομηταὶ τοῦ ἀναγγελλομένου βιβλίου. Εἰπέτε τον ὅμως νὰ σᾶς στείλῃ τὰ δνόματα τῶν συνδρομητῶν διὰ νὰ γραφοῦν εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου κατὰ τὴν συνήθειαν». Καὶ παρακαλεῖ ἀκόμη τὸν Μίνοβιτς νὰ προσφέρει τοὺς «προσκυνησμούς» τοῦ στὸν ἄρχοντα σπαθάρη Ράλλην, ἂν βρίσκεται ἀκόμη στὸ Σιμπίου⁴.

Στὸ γράμμα τοῦ Κοριτζᾶ δὲν ἀναφέρεται ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου, ὁ ὁποῖος βέβαια ἦταν γραμμένος στὴν ἀγγελία τοῦ. Δὲν ἀμφιβάλλουμε ὅμως ὅτι πρόκειται γιὰ συνδρομητὲς στὸ βιβλίον τοῦ Χριστόπουλου «Πολιτικά παράλληλα». Ὁ κατάλογος συνδρομητῶν πού δημοσιεύεται στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ

1. Βαγγέλη Σκουβαρᾶ, ἑ.ἀ., σ. 514.

2. Βλ. μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Ν. Σ. Πίκκολου πού ἔστειλε ἀπὸ τὸ Παρίσι στίς 8 Ὀκτωβρίου 1825 πρὸς τὸ φίλο τοῦ Κ. Ἀσάπιο, Dr. Nicolas S. Piccolos. *Études et documents...*, σ. 440.

3. Ioan Ghica, Scrisori către Alecsandri, Βουκουρέστι 1887, σ. 258.

4. Βιβλιοθήκη Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, ἀρχεῖο Χατζῆ Πόπ.

βιβλίου ἔρχεται νὰ ἐνιοχῇ τὴν ὑπόνοιάν μας. Βρίσκουμε ἐδῶ συνδρομητὲς ἀπὸ τέσσερες μόνον πόλεις: Κραϊόβα, Μόναχο, Μαρσίλια καὶ Παρίσι. Οἱ περισσότεροι εἶναι: «Οἱ εἰς Μόναχον σπουδάζοντες Ἕλληνες», μὲ 53 ἀντίτυπα, καὶ ἀπὸ τὶς ἄλλες τρεῖς πόλεις μόνον 57 ἀντίτυπα. Κανένας συνδρομητὴς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα! Ὁ κατάλογος τῶν συνδρομητῶν τοῦ Μονάχου εἶναι ὁ πλουσιότερος, γιατίι τὶς ἐγγραφές τὶς ἔκαμε ὁ ἴδιος ὁ Κοριτζᾶς. Ὁ φίλος τοῦ Κοριτζᾶ στοὺς Βρασοβὸ ἴσως δὲν πέτυχε νὰ ἐγγράψῃ συνδρομητὲς, ἢ πιθανὸν ὁ κατάλογός του δὲν ἔφθασε ἐγκαίρως καὶ ὁ Κοριτζᾶς δὲν πρόφθασε νὰ τὸν δημοσιεύσῃ.

Θέλομε νὰ τονίσουμε ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Χριστόπουλου «Πολιτικά παράλληλα» δὲν τυπώθηκε μὲ χρήματα τοῦ συγγραφέα, παρὰ μὲ τὴ βοήθεια τῶν συνδρομητῶν, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων βρίσκεται ὁ πρῶν ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας Ἰωάννης Καρατζᾶς, μὲ 12 ἀντίτυπα, ὁ ὅποιος θέλησε καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ δείξῃ ἀκόμη μιὰ φορά τὴν ἀγάπην του στοὺς πρόσωπο τοῦ ἄλλοτε στενοῦ συνεργάτη του καὶ τὴν ἐκτίμησίν του γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Χριστόπουλου.

Δὲν γνωρίζομε πόσες σελίδες ἀνήγγελλε ὁ Κοριτζᾶς γιὰ τὰ «Πολιτικά παράλληλα», φαίνεται ὅμως ὅτι τὸ κείμενο τοῦ βιβλίου δὲν ἔφθασε τὶς σελίδες πὺν νόμιζε καὶ γι' αὐτό, σὲ μιὰ εἰδοποίηση, πὺν δημοσιεύει στοὺς τέλους τοῦ βιβλίου, γνωστοποιεῖ στοὺς ἀναγνώστες ὅτι «ἐπειδὴ ἐχρειάσθηκαν ὀλιγότερες κόλλες διὰ τὰ Παράλληλα ἀπ' ὅ,τι εἰς τὴν ἀρχὴν λογάριάζα, ἔκρινα, εἰς τοὺς ἀναγνώστας χαριζόμενος, νὰ τυπώσω μερικά ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ ἰδιοῦ συγγραφέως. Ἐνα μὲν, διὰ νὰ τοὺς τέρψω ὀλίγον μὲ τῆς ποιήσεως τὴν ποικιλίαν, καὶ ἄλλο, ἐπειδὴ κ' ἐκεῖνα μετ' ὀλίγον τυπώνονται, νὰ ἰδῶ μαζί μὲ τοὺς φίλους τοῦ βιβλίου ποιοὶ χαρακτήρες προσφυνέστερα καὶ καλύτερα ταιριάζουν εἰς τὴν κομψότητα αὐτῶν τῶν ποιημάτων». Ὑπογράφει: «Ὁ ἐκδότης Ν. Κοριτζᾶς»¹. Ἡ εἰδοποίηση τοῦ Κοριτζᾶ μᾶς δείχνει πρῶτον τὴν τιμωότητά του (φοβούμενος μὴ τυχόν οἱ συνδρομητὲς τὸν κατηγορήσουν ὅτι τὸ βιβλίο δὲν περιεῖχε τὸν ἀριθμὸ τῶν σελίδων πὺν εἶχε ὑποσχεθεῖ, πρόσθεσε καὶ ἄλλες σελίδες μὲ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ δράμα καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Χριστόπουλου)² καὶ δεύτερον ὅτι ἡ ἐκδοσις τῶν «Λυρικῶν» δημοσιεύθηκε στὰ 1833 μετὰ τὰ «Πολιτικά παράλληλα» καὶ ὄχι πρίν, ὅπως νομίζει ὁ Γ. Βαλέτας³.

Τὰ λίγα στοιχεῖα πὺν δώσαμε παραπάνω γιὰ τὸ βίον καὶ τὴν δράσιν τοῦ

1. Πολιτικά παράλληλα τοῦ ἄρχοντος λογοθέτου κυρίου Ἀθανασίου Χριστοπούλου, ἐν Παρίσις 1833, σ. 173.

2. Οἱ Δημ. Γκίνης καὶ Βαλ. Μέξας δὲν σημειώνουν ὅτι ἐκδότης εἶναι ὁ Ν. Κοριτζᾶς, Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία, τ. 1, Ἀθήναι 1939, σ. 340.

3. Γ. Βαλέτας, ἔ.α., σ. 37.

ἀκούραστου Ν. Κοριτζᾶ εἶναι ἓνα μικρὸ δεῖγμα τῆς μεγάλης μας ἐκτίμησης γιὰ τὸν πατριώτη καὶ μεγάλο θαυμαστή τοῦ Μακεδόνα ποιητῆ, γιατί με τὴν ἐπιμέλειά του, με τὴν ἐπιμονή του, με τοὺς κόπους του καὶ με τὴ βοήθεια τῶν φιλόμουσων συνδρομητῶν, πρόσφερε πολύτιμη ὑπηρεσία στὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ χάρις σ' αὐτὸν οἱ Ἕλληνες μποροῦν νὰ διαβάσουν σήμερα τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς τοῦ «Νέου Ἀνακρέοντα».

Βουκουρέστι

NESTOR CAMARIANOS

R É S U M É

Nestor Camariano, Nikolas Koritzas, l'éditeur et biographe d'Athanasios Christopoulos.

L'auteur fournit quelques données biographiques, nonutilisées jusqu'à présent, concernant l'homme de lettres Nicolas Koritzas. Il a étudié d'abord à l'École princière de Jassy, ensuite à l'Université de Paris, où il a reçu aussi une bourse de la part du prince régnant de Moldavie, Michel Soutzos. On ignore s'il a fini les études universitaires, parce qu'entre temps on fit éclater la révolution grecque de 1821, lorsque la jeunesse studieuse grecque des Universités européennes a quitté les salles d'étude afin de lutter aux côtés de ses compatriotes contre les oppresseurs turcs.

Avant de partir pour la Grèce, Koritzas s'est très sérieusement préparé, à Paris, dans le domaine de la fabrication du matériel de guerre, pour venir à l'aide des soldats grecs qui luttaient contre la tyrannie.

Malgré son enthousiasme et en dépit de toutes les lettres de recommandation présentées, Koritzas s'est trouvé, en Grèce, en présence d'une indifférence inattendue en ce qui concernait ses plans audacieux, vu que les dirigeants du pays, à l'époque, n'ont pas voulu écouter ses conseils patriotiques. Plein d'affliction et révolte, il a quitté la Grèce en pleine révolution, se retirant dans l'île de Corfu, d'où il est parti, ensuite, pour Bucarest, où il a été engagé comme précepteur dans les maisons des boyards.

Dans la capitale de la Valachie, Koritzas a eu d'étroites liaisons d'amitié avec le Nouvel Anacréon de la Grèce, fait qui l'a déterminé à s'occuper de l'impression des poésies lyriques du poète macédonien, ainsi que de ses oeuvres posthumes, en les faisant accompagner d'une riche biographie du défunt, établie sur beaucoup de détails, directement obtenus du poète amplement admiré.